

Gaetano Salvemini govori...

Razgovor našeg suradnika u Parizu s velikim Talijanom

Gaetano Salvemini jedan je od vodja antifašističke emigracije. On je zapravo jedan od duhovnih vodja čitavog antifašizma. Dok su u Italiji prilike bile normalne, Salvemini je bio profesor univerze u Firenzi i predavao je historiju, a naročito se je bavio modernom političkom historijom. Uživa glas najvažnijeg talijanskog historijografa. U politici zauzimao se je za socijalizam i bio je u redovima Bissolatičeva, zapravo drug i saradnik Bissolatičev. U vanjskoj politici on je pristao Mazzinijevu ideologiju, pa je logički morao biti i prijatelj i zagovornik prijateljstva s Jugoslavenima, kako je to Mazzini propovijedao. Spada među one rijetke Talijane, koji pravilno prosudjuju odnose Jugoslavena i Talijana i žele najuže veze između oba naroda. Poznata je njegova kampanja u tom smislu, a poznato je, da je za to od svojih sunarodnjaka nacionalista i fašista nebrojeno puta inzultiran i prozvan »izdajicom« i »Jugoslavom«. Vodjen idejom sporazuma i dobrog susjedstva, Salvemini je napisao mnoge spise, koji su za nas od velike važnosti, dokumenti prvog reda. Naročito je poznato njegovo djelo »Dal Patto di Londra alla Pace di Roma« izišlo 1925 u Torinu. Za nas je važan i njegov nastup u rimskom parlamentu prilikom debate o ratifikaciji Rapalskog ugovora u novembru 1920, kad je on zahtijevao, da se ugovor ne ratificira prije nego li se našem narodu u Julijskoj Krajini ne garantiraju sva prava i jednakopravnost s talijanskim narodom.

Naš pariški saradnik Dragovan Sepe imao je nedavno prilike, da se upozna s velikim Talijanom Salveminijem, razgovorao je s njime i zabilježio iz tog razgovora najvažnija mjesta za naš list. Ovaj interesantan razgovor donosimo bez komentara, jer sam po sebi mnogo kaže. I ako su naše želje možda dalekosežnije od Salveminijevih teza, mi ne možemo a da ne opazimo ne samo dobru volju nego i političku mudrost ovog velikog našeg prijatelja.

Pariz, aprila 1932.

— Vi ste iz Istre?

— Jest, iz kraja Vladimira Gortana... Moj sugovornik kimne tužno glavom i s interesom me promatrao. Neko vrijeme je šutio i izgledalo mi je, da je razgovor loše počeo.

— Da, da, gorka je misao, da ste iz zemlje, gdje su Slaveni žrtvovani nasilju. I opet muk... Veseli sunčani dan je probijao u jakim, živim bojama u sobu, gdje je za stolom, punim knjiga i tispisanih papira sjedio starac, živ, s iskrenim pogledom u očima.

To je bio Salvemini. Došao sam k njemu, prije svega da ga upoznam, jer Salvemini je za mene uvijek bio ličnost, koja znači nešto ne samo za svoju domovinu, već i za čitavo čovječanstvo. To je duh, koji se digao nad sitni šovenski nacionalizam u času, kad je čitava politika njegove domovine uzdisala za tradicijama Rima i Venecije i tražila granice koje su je zanosile. Salvemini, rijetki Talijan, koji simpatizira sa Slavenima, zanima me je u tolikoj mjeri, da sam ulazeći u Pension u Rue Janin, samotnoj ulici pariške aristokratske četvrti, pospješio korake i sve se bojao, da ga neću naći kod kuće.

Naš razgovor je ipak najedamput potekao, a ja sam počeo da opažam kako se iz dijaloga razvija monolog, u kom sam ja, plašljivo zasjehnu na krevet, (u sobi nije bilo stolica...) slušalac i to ne malo privilegovani. Prvi cilj, da Salveminija upoznam, bio je postignut, jer je preda mnom u neobičnoj nekoj poverljivosti Salvemini stajao jasan, kao isklesan. Njegova risorgimentska glava, njegova stjeđa mazzinijevska brada i njegov način govora, sve me je više sjećalo onih slika iz ilustrovanih historija Italije, u kojima su prikazani likovi svijetlih umova, koji su gradili novu Italiju.

Govorio je o manjinskom pitanju i o fašizmu.

— Baš sad, eto, pišem studiju o manjinama pod Italijom. Da vam pravo kažem, knjige koje su pisane o manjinama pod Italijom, bilo od Nijemaca, bilo

od Slavena, zaboravljaju uvijek da spomenu da je gotovo istom nasilju, kojem su izvrgnuti Slaveni i Nijemci, izvrgnuta čitava Italija. Jasno je, da se to nasilje jače osjeća u novim provincijama, jer uz političku opresiju, gušenje elementarnih prava čovjeka, treba tu uzeti u obzir i progon protiv vaših nacionalnih osebina. Ali uza sve to, ne treba nikada zaboraviti, da je protiv vas fašizam, a ne Italija.

— Bez sumnje, gospodine profesore, ali naš narod u Istri vidio je sve Talijane, na žalost, na strani fašizma, koji nam je palio domove i teško je tražiti tu suptilnost u diferenciranju kod naših masa.

— Da, da, ali čini mi se, da bi vaša dužnost bila, da kažete svojim svakom prilikom da talijanski narod nema ni interesa ni razloga, da se Slaveni i Talijani na Jadransku kolju oko granica. Manjinsko pitanje je po mojem mišljenju pitanje političke i socijalne slobode. Mislim, da bi se širokom političkom, kulturnom i administrativnom autonomijom bolje riješilo manjinsko pitanje nego ikakvim iredentizmom. Kada Talijani govore o »talijanskoj Istri«, oni zaboravljaju, da su oni istina tamo svuda raspršeni, da prave većinu u gradićima, ali slavenski ih je seljak okružio čim izadju iz gradskih zidova. Slaveni s druge strane zaboravljaju, da se ne mogu istrijebiti, iščupati ti Talijani po gradovima, s tolikom tradicijom kao što je na primjer mletačka tradicija. Ja sam sam bio uvijek protiv toga da se postavi strateška granica prema Jugoslaviji, jer se nikad ne okreće nož prema onome, od kog se traži mirno susjedstvo i dobro prijateljstvo. Svi oni krajevi od Labina prema gore, polovica Istre, pa svi oni krajevi, gdje obitavaju Sloteni, mogu Italiji da prave samo neprilike. S druge strane, ja sam opet protiv pripajanja Trsta, Gorice i Pule Jugoslaviji, jer su tamo Talijani u većini. Zato treba, da se granica denacionalizira, da se dade slobodan razvoj narodima u obim država, bez obzira na granice, i granice će izgubiti od svoje »svetosti«.

— Ja mislim, da bi plebiscit mogao tu najkompetentnije da presudi.

— Zar vi vjerujete još u plebiscit? — zapita me živo Salvemini. — Ja ne! Ja znam da ima toliko raznih utjecaja koji mogu falsifikovati volju naroda i plebiscit ne bi bio vjerna slika raspoloženja.

— Pa ipak je to jedini vrijedni kriterij, da se prosudi volja naroda. Tome je trebalo da se pristupi, kad se je određivalo jugoslovensko-talijansku granicu.

— Da vam ja nešto kažem... Rimski pakt... Vi se dobro sjećate, kako smo do njega došli. Vi znate kakvu smo borbu Bissolati i ja morali da izdržimo i koliko smo puta čuli riječ »izdajica« da pridobijemo bar jedan dio talijanskog javnog mnijenja za Jugoslavena. E, pa znate, da se s jugoslovenske strane nije našlo odaziva i saradnje u našoj kampanji? Jugosloveni su, istina, prihvaćali kad smo mi govorili da je Dalmacija jugoslovenska, ali nisu htjeli da čuju kad smo govorili o talijansku Pule, Trsta i Gorice. Naši imperijalisti traže čitavo more i čitavu obalu za Italiju, a važi sve do Venecije. Kad su nas na to upozoravali u Italiji, ja se dobro sjećam, da smo Bissolati, još neko drugi i ja često sami među sobom diskutirali o tome i čekali glasove s druge strane obale, ali ništa nije dolazilo. Trumbić sam je zastupao integralne, najveće jugoslovenske težnje. Ja sam mu govorio, kada mi je pokazao Rimski pakt: To su riječi, vi ste morali već tada odrediti granice, da se po sršenom ratu ne posvadam. Trumbić je šutio, kao što je često volio da šuti. Bio je to salonski džentelmen, koji je malo poznavao politiku i zanašao se advokatsko-juridičkim preciznostima. Inače je bio fin i pošten čovjek. Da, teško je bilo tada braniti Slavena. Mi smo ipak govorili našim nacionalistima: Ne radi se samo o dobroj volji naših susjeda, nego i o jednom principu, koji moramo priznati drugima kao i sebi a to je princip slobodnog razvoja svakog naroda. Jugoslovenima je manjkao jedan čovjek u najodlučnijem momentu. To je bio Supilo. Njega sam mnogo poštovao. On je bio sposoban da spaja naše interese unutar nove, zamišljene države s vanjskim problemima. Velika je to bila inteligencija. Svi ostali jugoslovenski političari ostaju daleko za njim...

Salvemini naglo prekine svoja razmatranja i reče:

— Oprostite, ali mogli bismo izići na malu šetnju u bulonjsku šumu.

Starac je ustao i mi smo izišli polagano šetajući da obilazimo stazama u ovo doba još samotnim i nastavili smo da razgovaramo o raznim našim i talijanskim političarima. Da spomenem samo to, da je Salvemini dobro poznao politički profil Radicev.

Što smo dublje ulazili u šumu, razgovor je bivao sve topliji i intimniji. Pričao sam mu o danima provedenim u talijanskom vojničtvu i o slabom korjenu, koji je uhvatio fašizam u talijanskim masama. On se zanima, da li postoji revolucionarni duh kod radnika i vojnika.

— Ne u većoj mjeri, ali zato je ipak jaka građanska svijest kod Talijana. Ali za revoluciju, tu su Talijani teži. Talijan ne udara, ako nije stalan za uspjeh. Ali kada je stalan, onda će se i žrtvovati.

— Jest, imate pravo. I fašizam baca mnogo na tu psihološku kartu... U svikom slučaju, ja još ne vjerujem u skoru re-

voluciju u Italiji. Prije vjerujem, da će buknuti buna u drugim državama, gdje diktature nisu tako dobro organizovane, — rezonovao je Salvemini.

— Vi ćete dakle ostati u progonstvu do novog Risorgimenta?

— Da, čekat ću... — I starac je sad koracao težim koracima kao da je osjetio svu težinu emigracije. Ovaj sunčani dan dočaravao mu je sliku južnih pejzaža njegove domovine, koju toliko voli. Ali ideje su jače od nagona. Taj čovjek u tim starim danima još će da se bori za slobodu u svojoj domovini, jer sloboda je za njega prvi uvjet ljudskog života, jer bez slobode nema ni za jedan narod ni jednakosti ni pravde ni poštenog života.

Tužniji smo se vraćali u njegov pension i starac je bio zgrbljeniji. Dugo smo šutili i ja nisam znao, kako da mu kažem, da je i mene potjerala ista sudbina iz doma i da i ja čekam slobodu svoje domovine kao i on, samo ja imam vjeru i nadu, da ću to doživjeti, dok on, stari borac, tko zna?

— Chi lo sa? — ponovih u sebi stišćući mu ruku i rekavši mu u jednom pogledu svoju tužnu misao.

DRAGOVAN SEPIĆ.

Organizovana aktivnost

Predavanje Dra Ivana M. Čoka

U OMLADINSKOJ SEKCIJI DRUŠTVA »ISTRE« U ZAGREBU.

Dr. Ivan M. Čok

Na molbu odbora Omladinske sekcije, da održi jedno predavanje omladinima, dr. Ivan M. Čok, predsjednik Saveza, rado se odazvao pa je u srijedu 20 o. mj. održao jedno zanimljivo predavanje o smjernicama i zadacima naše emigracije. Predavanje održano je u prostorijama Jadranske straže, pa je bila ta lijepa dvorana dupkom puna omladinki i omladinaca a i druge starije braće i odbornika »Istre«.

Na pozdrav pretsjednika sekcije brata Cerovca, dr. Čok zahvaljuje se toplim riječima ističući vrijednost i odvažnost zadatke omladine uopće a naše današnje naročito. Prelazi nato na pitanje naše emigracije, njezinog postanka i rada u bližnjoj prošlosti. Spominje nastojanje da se već u početku osnuje jedan jedinstveni program i način rada. Zato je ibo god. 1920 konstituiran »Jadranski zbor«, ali je nažalost kasnije prestao da radi.

Godine 1928 konstituirala se Organizacija Jugoslovenskih emigranata iz Italije, ali je i ta morala prestati da radi zbog raspusta. Konačno se je lanijske godine osnovao Savez emigrantskih udruženja iz Julske Krajine.

Prva je i bitna zadaća saveza da okupi u svoje redove sve naše vrijedne emigrante, koji su u svom zavičaju zbili bili vrijedni i nisu se sramili slavenskog svog značaja i porijekla, pa da se svi združimo u čvrstu falangu proti nasilja fašizma. Sluga fašizma nema mjesta u našim redovima. Nema i ne smije da ga bude.

Socijalni rad druga je naša velika briga. Naći onima koji danomice dolaze u slobodnu zemlju mogućnost zarade i zaposlenja. Bilo je dosad u tom pravcu mnogo rada i nastojanja ali poželjnog uspjeha nije bilo. To ne ovisi samo o nama nego i o miljeju u kojem živimo. Mi jesmo, istina, jedna emigracija, — ali emigracija istog tijela i iste krvi s ovim narodom, pa tražimo, da nas i vlast, mierodavna vlast kao takove prizna i s nama tako postupi. To je njezina dužnost, kao što je to naše sveto pravo. Samo susretljivošću i potpunim razumijevanjem na mierodavnim mjestima moći ćemo postići veći pozitivni uspjeh u tom pogledu.

Isto tako je od velike važnosti propaganda. Da upoznamo svu našu braću u Jugoslaviji i izvan granica s našim problemom, to je u prvom redu naša dužnost. Pa da onda dalje zainteresiramo i drugu slavensku braću i ostalu Europu, za našu stvar, da pokažemo svijetu kako se u centru Europe u XX vijeku na jedan najbrutalniji i najprefidniji način sistematski uništava narod koji ima i te kako prava da živi na svojoj vlastitoj zemlji.

Upozorava na metode kojima se služe druge manjine kao što to Nijemci, Mađari, Ukrajinci itd. Čime i na kakav način se Talijani sami ne služe da narodu i svi-

jetu nametnu uvjerenje da je Julijska Krajina, pa čak i čitava Dalmacija potpunoma talijanska zemlja!

Konačno spominje i odnos nas emigranata, prema ostaloj današnjoj braći, ističući da moramo, osobito mi omladina biti obzirniji i realniji.

Za predavanje koje je bilo saslušano i popraćeno velikim interesom bio je predavač nagradjen obilnim i dugim pljeskom.

Iza toga brat Cerovac zaključuje sastanak izrazujući želju, da u našoj sredini češće vidimo i čujemo našeg pretsjednika. L. Č.

POZIV

članstvu Omladinske Sekcije društva »Istra« u Zagrebu za glavni sastanak (glavnu skupštinu).

Omladinska Sekcija društva »Istra« u Zagrebu poziva sve svoje članice i članove, da dodju u potpunom broju na glavni sastanak, koji će se održati u nedjelju, dne 8. maja u 10 sati prije podne u prostorijama »Kolar«, trg Kralja Aleksandra, sa slijedećim dnevnim redom:

1. Pozdrav pročelnika,
2. Izvještaj tajnika,
3. Izvještaj pročelnika pojedinih potsekcija (ženske, mandolinističke, diletantske i knjižničara),
4. Izvještaj blagajnika,
5. Izvještaj revizora,
6. Razrješnica starom odboru,
7. Biranje novog odbora,
8. Promjena pravilnika i
8. Eventualija.

Eventualni prijedlozi imaju se podnijeti poslovnom odboru najkasnije tri dana prije glavnog sastanka. Umoljava se članstvo, da podmiri do glavnog sastanka zaoštal članarinu. — Odbor.

KLUB JUGOSLOV. PRIMORSKIH AKADEMIKOV U LJUBLJANI

Dasi smo u letni sezoni, ko pada delavnost društev in zanimanje članstva za društveno življenje, se opaža v našem klubu vedno večje zanimanje za vse aktualne emigrantske probleme. To se opaža zlasti na sestankih, kjer debata nadkriljuje časovno in često tudi vsebinsko ostali program. Seveda ni še dosežena višina, ki bi jo želeli. Delna krivda gre na račun naših financ, ker ne moremo najeti primernoga lokala; toda upamo, da bomo našli primeren solucijo. Nadvse pa je razveseljivo dejstvo, da je popustila prejšnja nezdrava psihoza med članstvom, na njeno mesto pa je stopilo splošno zaupanje in volja do društvenega dela.

Na prvih dveh članskih sestankih sta predavala člana tov. Ferjančič in tov. Figar. Predavanje prvega o temi: »Okupacija Primorja s pravnega stališča« je bila duhovito in realno podana sarkastična diskrepanca med »sveto pravico« odrešenja naše zemlje po Italijanih in dvatisočlet starimi rimskimi pravnimi normami o zasebni lasti. Tov. Figar je predaval o naši emigraciji in antifašistih.

Odbor ni prizadeva, da poglobi društveno delo. Namesto dosedanjih okostenelih odsekov, je bil sprejet soglasno predlog razdelitve dela na referate. S tem se delo prevsem razdeli, ter razbremení odbor, delovanje sistematičira in poglobi. Referatj — po številu štirje — imajo sledeče delokroge: 1. referat za predavanje, ki ga vodi tov. Valentinčič, ima nalogo za predavanje članov našega kluba po emigrantskih društvih. S tem si je klub nadel težko nalogo a obenem tudi sveto dolžnost vršiti kulturno misijo, doseženo čimprej duhovno in politično dozorelost emigracije. 2. organizacijski referat, nalogo voditi osebno in gospodarsko-socijalno statistiko primorskih emigrantov. Poleg tega skuša zainteresirati za naše cilje in pritegniti v naš krog srednješolce iz Primorja. Referent tov. Ferjančič. 3. Prireditveni referat ima v skrbj tehnično stran klubovih prireditvev, izleto ter letovanj in ga vodi tov. Laharnar. 4. Naloga propagandnega referata je zasledovati vse dogodke tu in onstran meje, ki se tiče našega kluba in celokupnega emigrantskega gibanja. O vsem tem mora obveščati članstvo in po potrebi tudi ostale emigrantske organizacije. Dalje vrši propagando za našo manjšino v Italiji zlasti med tukajšnjo akademsko mladino in ljudstvom po možnosti tudi v inozemstvu. V to svrhu sestavlja okrožnice, apele in oskrbuje ostala propagandna sredstva. Referent tega ref. — tov. Bidovec — je obenem tudi oficijelni dopisnik »Istrec«.

B. S.

DOBROTVORI JUGOSLOVENSKE MATICE I BRAĆE IZ ISTRE PRIGODOM DESETGODIŠNICE.

(Nastavak)

Dar. Brestovac—Končanica Andrija Vučak, rav. učitelj sabrao je Din 185.— Darovali su: Din 100 darovao dr. Dragan Kraljević, po Din 20: Ljudevit Madly, Ljubomir Gazarović, po Din 10: Dragan Ivaković, ing. Boris Gubarev, Djuro Plešić; po Din 5: Andrija Vučak, Božo Klaić, Dr. Nikola Gubarev.

Brežice— Narodna osnovna škola, sakupila Din 197. Školski upravitelj Tavčar Josip. Darovali su: po Din 20: Lipej Franc, Verstovšek Josip; po Din 10: Tavčar Josip, Vizlak Minka, Novak Cena, Sancin Drago, Keser Ivana, F. Mačkovšek, Zorko Savica, Bernetić Fran, Zagar Marica, Sikošek Terezija, Starkel Andrej, Dr. Hudebič Vačko; po Din 5: Berginc Lorica, Bernetić Valerija, Zorko Franjo, Vrenko E., 2 imena nečitljiva; po Din 3: Andrejev Franc, N. N.; po Din 1: Ivan Šaner.

Kaj so Rezijani?

Zgodovina Slovencev, ki so živeli še v 12. stoletju kompaktno na ozemlju tja do Tagliamonta, je zavita v temo. Stari viri nam povedo zelo malo o njih, so netočni in pomankljivi. Izmed starih zgodovinarjev in piscev nam nihče ne poroča, do kje je segal naš rod. Novejši zgodovinarji pa se zama trudi, da bi razvozil razne bajke in v tem pravcu rešili problem. Reziskovanje iz tega stališča se je pokazalo kot neplodno! Taki zgodovinarji samo zavajajo in odaljujejo znanstvenika od pravilne smeri.

Iskatlji moramo torej novih poti in novih vidikov. Jezikoslovci naj izpopolnijo to kar ne zmore zgodovinar!

Študij krajevnega imenoslovja v severni Italiji (Alpah) in Furlaniji, nas privede n. pr. do zanimivih in povsem konkretnih izsledkov.

Mnogoštevilna krajevna imena v severni Italiji nam jasno kažejo, da je bil tamkaj naseljen slovenski živelj že v davni preteklosti. V alpskih predelih so vsepovsod razširjene zlasti tiste strokovne besede, ki jih rabijo naši pastirji v svojem gospodarstvu. Take besede so n. pr.: tanar, polica, planja, planica, krnica, kuk (hmelj), kocolj, kukla, čukla, kolk, laz, peski, draga, kališče, poljana, dol i. t. d.

Slovenska beseda »kuk«, ki znači nekaj štrlečega, je razširjena po vsej severni Italiji. Razume se, da je v naših Alpah mnogo gor s tem imenom; to velja zlasti za pastirske predele. Italijanski geolog Marinelli je našel v Karnskih Alpah 18 kukov (gore); ali v okolici Ravenne jih je našel 5. Ta beseda je razširjena v Alpah daleč proti Zapadu. Tako je n. pr. v provinci Como gora Monte Cuco (2652 m) in povsod v bližini je še mnogo drugih kukov.

Slovenska beseda »tamar«, ki znači utrjen kraj na višini (za ovce), je tudi zelo razširjena v Alpah. Slovenski pastirji rabijo ponekod še glagol »tamariiti« = goniti črede iz enega kraja v drugega.

Pri jezeru Lago Maggiore je Monte Tamaro, poleg pa še Gradisca (1028 m) in Cuco. Gora Tamar (2241 m) je tudi v skupini Cimone della Pala.

Imamo seveda še nešteto drugih slovenskih besedi. Pri Trentu je kraj Predol ter gora Calis (lad. = caliciu), kar je isto kot slov. Kališče (pri Begunjah). Pri Lago di Garda je kraj Dolo, sploh pa je tudi v okolici Padove mnogo krajevnih imen u »dolo« (dol, dolina). Pri Comu je kraj »Pogliano«. Večina krajevnih imen v Alpah (sev. Italiji) in Furlaniji so le slovenske spacenke! Kaj naj pomeni v italijanščini Pieve (reka? Kaj Livenza?)

Ladinci na Tirolskem imajo mnogo slovenskih besedi. Dr. Belli, ki je proučil imenoslovje na Tirolskem (Termini dialettali nel Trentino) omenja ladinske besede: suer (sovar) = vento del nord sul lago di Como = slov. sever; planizie = basso di valle = slov. planica; sgreben = terreno alpestre sassoso = slov. greben (grobja).

V Furlaniji je bila slovenščina v 12. sto. in tudi še pozneji dobi splošen občevalen jezik. Slovensko plemstvo je bilo tu še močno, ko je med drugimi Slovani že davno izginilo. Znani sta iz te dobe n. pr. plemiški rodbini Čukov in Bojanov.

V 15. in 16. stol. so razni izobraženci in zlasti pa duhovniki vneto prevajali razna cerkvena dela in posvetne spise v slovenščino (Johannes civis Vegle, Sommaripa). Ohranjenih je seveda še mnogo drugih rokopisov.

Ker so bili Slovenci večinoma pastirji, so tvorili v neprikladni in z gosto šumo zarasli Furlaniji nekake otoke; spričo nižje kulturne stopnje so se v tem slučaju toliko lažje poromanili. Asimilacija je bila v tem

slučaju neizogibna. Imena vod, gor, in naselbin pa nam vsepovsod jasno kažejo sled o slovenskem življu. Ob Tagliamontu so vasi z imeni Beograd, Goričica i. t. d.

Na tem prostranem ozemlju so se mogli Slovenci vzdržati, le kjer so bili prirodno zavarovani napram sosedom in njihovi kulturi. To je značilno zlasti za Rezijane, ki žive kompaktno v gorski dolini Bele (Rezije) ob vznožju Kaninove skupine. Ta rod je neverjetno odporen tudi v fizičnem oziru. Rezijan je visoke postave, žilav, koščen in zagorel. Beneški upravitelj Aloise Marcello je poročal l. 1599. o njih in sosedih: »sono quasi tutti bellissimi uomini e degli più alti«. To pa je ugotovila tudi sedanja ital. narodna statistika. Naš pesnik Stanko Vraz je pisal o njih:

Dalje pram zapadu
u mirnom zavječu
stoji narod veseo
kô diete u cvieču.

Slabo ih kraj hrani,
a kô ptice nebom
veselo razdohom
svietom za hliebom.

(Djul.)

Ko so prišli Rezijani pod beneško nadoblast in ko se je njih gospodarsko težišče utrdilo o smeri proti jugu, so se začeli pogostoma uveljavljati italijanski uplivi. Ker je bilo premalo stikov z drugimi Slovenci, se je tudi jezik znatno oddaljil od našega in šel v razvoj povsem svojo pot. K temu je pripomogla zlasti neugodna gospodarska lega, ki je onemogočila živahnejši stik s Slovenci, živečimi onkraj Kanina in Kolorata.

Poljski jezikoslovac B. de Courtenay trdi, da so Rezijani posebna slovanska veja, ki ima s Slovenci le malo skupnosti. Nekateri pa trdijo, da so Rezijani doseljeni Rusi; dokazujejo, da je njihov jezik zelo sroden ruskemu. To podpirajo tudi s trditvijo, da so ruskemu generalu Suvorovu (ki je prišel za Napoleonovih vojn v Italijo) služili Rezijani za tolmače. Omenjajo tudi, da so se kozaki zelo čudili, ko so slišali v Italiji jezik, ki je njihovu tako sroden.

Edino pravilna trditev pa je, da so Rezijani pristni Slovenci (Italijani trdijo, da so Rezijanci ital. živelji!)

Listina iz l. 1242 omenja rezijanske kmete: Gorjanin-a, Golob-a, Bilino, Črni-goj-a, Kos-a, Vekoslav-a, Janjigoj-a, Poplgoj-a, i. t. d.

V neki drugi listini iz 13. stol. so imena rezijanskih kmetov: Stanigoj, Siliboj, Radoš, Mali, Ljubigoj, Vogrič, Černi, Čadež i. t. d.

V istem času pa najdemo okrog Gorice prav tako lepa in pristna slovenska osebna imena. Listina iz l. 1300. omenja trnovska kmeta Dragonjo in Ljubigoja. Listina iz l. 1181. omenja števerjanske kmete: Budina, Stojana, Zdebor-a, Dobruško, Velikonjo, Tihonjo i. t. d. Listina iz l. 1360. tičoč se Višnjevika v Brdih omenja nekega Bojana, druga pa nekega Črmeta.

Listina iz l. 1290. omenja fojanska kmeta Časlava in Korošca ter nekega trnovskega kmeta Sebislava.

Ob robu Rezije je še danes razširjeno ime Budigoj; ob robu judrijske doline je kraj Budigoj. V 15. stol. pa je bilo to ime še razširjeno v Gorici (Kos).

Mislím, da je to dovolj krepak dokaz, da niso Rezijani Rusi, niti ne Italijani ali kak neznana slovanska veja. Iz tega sledi, da je živel v Reziji isti slovenski rod kot n. pr. v Soški dolini.

Značilno pa je, da je jezik koroških Slo-

vencev (Ziljska dolina) zelo podoben rezijanščini. Nekatere oblike so v rabi specialno na Koroškem in v Reziji; tako n. pr. brater (brat), pozde (pozno), nebozec (sveder), i. t. d. Rezijani tudi štejejo na isti način kot Korošci.

Raziskovanja v tem pravcu (jezik, krajevno imenoslovje i. t. d.) bo odprlo zgodovinarjem pot v dobo, ki se vleče kot ogromna praznina od propasti rimskega imperija pa tja do poznega srednjega veka.

Značilno je, da že dopuščajo nekateri vestni italijanski geologi (Marinelli, Sergi, Belli i. t. d.) to stališče. Raziskovanje v tej smeri nas privede tudi do drugih izsledkov.

O Keltih ni nikjer sledu? Nekatera latinska krajevna imena se dajo tolmačiti kot slovenska? Nastaja tudi trditev, da so bili Slovenci (pastirji) praprebivalci v alpskih predelih severne Italije.

Vilhar Srečko.

„... vedno za Narot!“

Mnogo naših najboljših borcev leži v neosvobojeni zemlji, še več pa je živih pokopanih v groznih italijanskih ječah. — Mlada življenja, ki bi jim bil ves svet cvetoča livada, ki bi jim bila njih najlepša leta doba vesele pomladi, so uklenjena v verige. Naši krepki fantje izpod kraskega vročega sonca, od hladne zelene Soče, iz istrskih klancev so utisnjeni v majhne, vlažne in temne celice in le košček neba vidijo skori zamrežena okna. Človek bi dejal, da so ti naši fantje popolnoma strti in obupani, da jim je umrla duša, kot jim počasi umira telo. A ni tako.

Nekdo piše: »Skozi svoje okence vidim zeleno vejico in ta mala zelena vejica mi zadostuje, da si v duhu pričaram naš obsežni, senčni trnovski gozd.« In tako naprej! V mislih na svoje domače kraje žive in te misli jim vlijejo v srta srca poguma, da verujejo, da tudi njihovih dni ni še konec. Vedo, da so pustili za seboj tisoč in tisoč bratov, ki mislijo kot oni, ki mislijo na nje in se bore, kot so se oni borili. Svojo vero vlijejo v pesem in ni redko, da se izza rešetk »Regine Coeli« oglasi »Naprej zastava Slave«, »Lepa naša domovina« in slično.

Ni bajka to, kot tudi ni bajka junaško ponašanje bazoviških žrtev, ki je zadivilo ves svet in je postavilo naše Mučenike ob bok legendarnih srbskih junakov. Naš narod je lahko ponosen na tako mladino. In še nekaj: narod s takimi ljudmi ne more biti obsojen v smrt. Tak narod živi, ker je vreden življenja.

Ponos, nezlomljiv optimizem in neizmerno ljubezen do svojega naroda srečamo pri vseh naših fantih: naj je študent ali

najbolj priprost kmečki fant; v tem so vsi enaki: v ponosu, veri in ljubavi. Čital sem pismo našega fanta obsojenega na 30 let ječe. Ni majhna ta kazen in človek bi dejal, da je to hujše kot smrtna obsodba. A naš borec kako piše? Z neokretno kmečko roko, v slabi, zelo slabi italijanščini, z mnogimi pravopisnimi napakami opisuje prve mesece samotnega bivanja v celici po težki obsodbi. Priznava, da mu je težko, posebno prvi mesec se kar ni mogel umiriti, a zadobil je duševni mir, privadil se je groznemu življenju in se prepustil premišljevanju. Nobenega kesanja ni v njem, ničesar si ne očita; ve, da ni moglo biti drugače kot je, in še vedno, živ v grobu zakopan, je zvest svojem ljudstvu in svoji rodni grudi in svoje pismo končuje s podpisom: »I. I. vedno za Narot!«

Samo tri slovenske besede v celém pismu, ki jih je za čudo cenzor prezlil, povedo s svojo preprostostjo in svojimi pravopisnimi napakami več kot dolgi članki. Povedo nam te tri, z okorno kmečko roko napisane besede, da je naš priprosti narod v Julijski Krajini trdoživ.

To sem občutil v svojem srcu, ko sem prebral pismo brata iz italijanskih ječ.

Obešenjaški humor

Tudi v ječah se dobi humor. Trpek je ta obešenjaški smeh.

V Italiji gre od ust do ust sledeča zgodba:

V bližini Rima je povila neka mati trojčke: deklico, ki so ji dali ime Italia in dva fanta, ki sta bila krščena na imeni Vittorio in Benito.

Mussolini, ki je v zadnjih letih priredil več »bitk« in je eno pričel za povišanje števila, rojstev, je osebo obiskal pridno mater, ki je naenkrat pomnožila italijanski narod za tri osebe.

Mussolini se zanima za malo trojko: »Cosa fanno i bambini?« (Kaj delajo otroci?)

Mati pove: »Italia plange, Vittorio dorme, Benito succhia, sempre succhia.«

(Italija joče, Viktor spi, a Benito sesa, vedno sesa.)

Pripovijest „Istre“

Zastava na vjetru

Jože Jeram (Nastavak 15.)

Mislej je uzdrhtao. Iz mnogih sličnih slučajeva došlo su mu u sjećanje posljedica. Bilo mu je u tom momentu kao da ga zahvaća neka besvjestica.

— Zastavu? — promuća. — A ko?

— Onaj, koji je noćas prošao mimo škole — reče djevojka, ali odmah je požalila što je to izrekla.

— Mladići su prošli mimo škole — reče Mislej naglo.

Karmen je šutjela. Na njenim usnicama titrala je neodlučnost, što da kaže.

— Mladići je nisu rastrgali — naglasi Ciril.

U djevojci se probudi duh njezinog oca i progovori iz nje:

— Pa zašto ne bi bili baš ti mladići?

— Zašto ne? Zato, jer sam ja bio s njima. Mogu da svjedočim.

Karmen se je nasmiješila, još uvijek pod uplivom svog oca.

Mislej je mislio. Sjetio se je, da je čuo vijorenje zastave, kad je išao s bratom u društvene prostorije. A nije se sjećao tog vijorenja, kad su se vraćali kući.

— Vjetar ju je slomio i bacio na zemlju — zaključí Mislej, a lice mu zacrvni, dok je u isto vrijeme od uzrujanja osjetio neku toplinu po čitavom tijelu. — Neka vaš otac tuži vjetar, a ne nas, jer ćemo mi znati da se branimo.

Karmen je također mislila na vjetar. Ali ona Cirilova riječ, koja je bila uperena na njezinog oca probudila je u njoj djetinje osjećaje. Pomračilo joj se lice.

U borbi između tog osjećanja i onog, koji se u njoj budio prama Cirilu, ona je ipak rekla:

— Moj otac je učinio svoju dužnost.

— Klanjam se, gospodjice! naklonio se je Mislej naglo i vratio se natrag odakle je došao.

Karmen je stajala nagnuta leđima na otvorenim vratima i gledala za njim, dok nije nestao među kućama.

Kovač je gledao sina, koji je koracao uzrujan po sobi gore, dolje. Bubnjao je prstima po stolu, spreman da ide na misu, gledao je njegove kretnje i obraz. Čekao je, da progovori. Ali budući da nije htio da progovori, otac ga zapita:

— Gdje si bio?

— Pred školom, — reče Ciril, zaustavi se i pogleda oca. Pritom je mislio: »Da mu kažem ili ne?«

— Pozna je oca i znao je, da bi ga to uspalilo.

— Šta si radio pred školom? — začudi se otac.

— Htio sam pozdraviti učitelja.

— Zar se niste dosta lijepo pozdravili sinoć? Već pola sela o tome govori, — nasmije se otac zlorado.

— Pa nisam ga našao — reče Ciril, — odveo se je u varoš — veoma rano.

— U varoš? — ponovi kovač. — Šta će on tamo? Ah, da, svečanost imaju.

— Ne radi toga.

— Kako znaš, da ne?

— Gospodjica... njegova kćerka mi je rekla. Noćas je neko rastrgao zastavu, koja je visjela sa škole.

Kovač je najedamput razrogačio oči. Kad je vidio, da se sin ne šali, naglo je ustao od stola i raskoračio se je.

— Otišao je da tuži.

— Što se je dogodilo — zapitao je Štefan, koji je u tom momentu ušao u kuću.

— Sad ćemo imati vraga za vratom — vikao je kovač. Ne znate vi što to znači? Sad ćemo imati vraga za vratom.

— Ko je to učinio? — pitao je Štefan.

— Mi, — odgovori Ciril ironično, — noćas, kad smo se vraćali kući.

— Mi doista nismo, — branio se je Štefan. — Pjevali smo, ali zastave nismo trgali.

— Mi ili vjetar, — nadoveže Ciril.

— Vi ili vjetar, to je svejedno! Vraga ćemo imati za vratom, — vikao je otac.

— Pa svi možemo da svjedočimo, da mi nismo bili. Bez dokaza naš valida ne će osuditi, — govorio je Ciril pravnik padovanske univerze.

— K vragu ti i tvoje pravo, koje učiš! Niko te za dokaze ne će ni pitati. Vidi se, da ne poznaš onu pravicu, koju oni dijele!... Štefane, čiji je motor, koji je u kovačnici?

— Nekog putnika je, doći će sutra po njega.

— Bio Petrov ili Pavlov, što mu fali?

— Nešto mu je bilo slomljeno, ali je već popravljeno.

— Uzmi ga i vozi se u varoš! Dodji nam kazati što se sprema. Da im bar spremimo lijep prijem.

— Oče, — reče Ciril — a šta vi zapravo kanite?

— Što namjeravam? Ništa, ali neću da gledam, da mi krov pale nad glavom. Štefane, idi!

— Kaznit će vas!

— Po tvojoj pravici mogli bi, ali po njihovoj me ne bi smjeli. Vidjet ćemo, ko ima jaču pesnicu.

Pred kućom je za par minuta zašumio motor i jurnuo cestom. Njegova buka se je lagano gubila u daljini... (Nastavit će se.)

